

ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САЯСАТЫ: НЕГІЗГІ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ, ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН МАҚСАТТАРЫ

Шалина Айзере Нурлановна

aizere.aizere@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті
Аймақтану кафедрасының 4 курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - П.Қ. Килыбаева

«Жасыл» күн тәртібі деп аталатын экологиялық және климаттық саясат Еуропалық Одақтың визит карточкаларының бірі болып табылады, ол әлемдік экологиялық заңнамада және экологиялық саясатта жетекші рөл атқарады.

Жаһандық экологиялық саясатқа әсер ететін ең ірі аймақ-Еуропалық Одақ (ЕО). Сонымен бірге, бүгінгі таңда Еуропалық Одақтың алдында тұрған экологиялық проблемалар мен ЕО елдерінің қоршаған ортасының жай-күйін нақты сипаттау мүмкін емес. ЕО-да байқалған тенденциялар бізді Еуропаның табиғи ортасын сақтау және қалпына келтіру мақсатында экологиялық саясатты дамыту сияқты күрделі теориялық мәселелер туралы ойлануға мәжбүр етеді.

ЕО-ның экологиялық саясаты ЕО-ның әртүрлі аймақтарындағы экологиялық проблемалардың алуан түрлілігін, сондай-ақ іс-әрекеттің немесе әрекетсіздіктің ықтимал пайдасы мен шығындарын ескеруі, алдын-алу шараларына негізделуі және ЕО аймақтарында теңгерімді экономикалық және әлеуметтік дамуға ықпал етуі керек. Еуропалық қоршаған орта туралы заңдар мен іс-қимыл бағдарламалары аймақтық комитетпен және экономикалық, әлеуметтік комитеттермен кеңескеннен кейін қабылданады. Мүше мемлекеттер ЕО-ның қабылданған экологиялық саясатын қаржыландыруы және қолдануы тиіс.

Қоршаған ортаны қорғау интеграцияның басқа бағыттарымен қатар ЕО басымдықтарының бірі болып табылады. ЕО қоршаған ортаны қорғау саласында кең құзыретке ие және осы салада көптеген еуропалық ережелер шығарылды. ЕО сонымен қатар экология және қоршаған ортаны қорғау саласындағы халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асыру үшін қажетті өкілеттіктерге ие.

Еуропалық экологиялық саясатты іске асырудың маңызды элементі ЕО-ға мүше көптеген жетекші мемлекеттердің референдумдардан бас тартқанына қарамастан, ЕО Конституциясының жобасына экологиялық мәселелерді енгізу болып табылады.

Экологиялық саясат маңызды рөл атқаратын ЕО Конституциясының жобасында экологиялық саясат мынадай мақсаттарға қол жеткізуге бағытталуы тиіс:

- қоршаған ортаның сапасын қорғау және жақсарту;

- адам денсаулығын қорғау;
- табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану;
- өңірлік және жаһандық экологиялық проблемаларды шешу жөніндегі шараларды әзірлеудегі халықаралық ынтымақтастық. [1]

Амстердам шартына сәйкес ЕО қызметі келесі экологиялық қағидаларды басшылыққа алады:

- проактивті әрекет принципі, яғни одақтың іс-әрекеті қоршаған ортаға ластанудың немесе өзге де залалдың алдын алуға және болдырмауға бағытталған. Шешім қабылданғанға дейін қоршаған ортаға зиян келтіру қаупін алдын-ала ескеру қажет.
- қандай да бір проблема бойынша ғылыми зерттеулер нәтижелерінің болмауы ластануды болдырмау жөніндегі одақтық шаралардың күшін жоюға немесе кейінге қалдыруға себеп болмауы тиіс екенін білдіретін сақтық қағидаты. Қоршаған ортаға теріс әсерді дәл болжау әрдайым мүмкін емес, бірақ қоршаған ортаны бұзудың гипотетикалық мүмкіндігі болса да, экологиялық шараларды қолдану керек;
- зардаптарды жою және экологиялық залалды өтеу қағидаты. Бұл принцип оны қоршаған ортаға зиян келтірмеу мүмкін болмаған жағдайда оның таралуын мүмкіндігінше тезірек болдырмауға міндеттейді;
- ластаушы принцип төлейді, яғни зиянды оны жасаған адамдар төлейді. Алдын алу іс-шараларына, тазалауға және ластануды өтеуге арналған шығыстарды кінәлілер көтереді. Бұл принцип қаржылық ынталандыру әдістері кез-келген міндеттемелерді немесе тыйымдарды салудан гөрі тиімді, яғни әкімшілік шаралар нарықтық негізде жасалған активтерді "жоғалтады" деген жалпы қабылданған тенденцияны көрсетеді.

Енді, ЕО іс-қимыл бағдарламаларын әзірлеу және жоспарлау негіздерін және экологиялық бағдарламаларды іске асыру нәтижелерін талдайық.

Алғашқы іс-қимыл бағдарламасы 1973 жылы Стокгольмдағы Біріккен Ұлттар Ұйымының қоршаған орта жөніндегі конференциясынан кейін қабылданды (1972). Бұл бағдарлама Еуропа мемлекеттерінің экология және қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне назарының бастапқы кезеңінде қоршаған ортаны қорғау саласындағы классикалық құжат болып саналады.

Кейінгі құжаттар 1977 жылы (екінші бағдарлама), 1983 жылы (үшінші бағдарлама), 1987 жылы (төртінші бағдарлама) қабылданды. Бесінші бағдарлама Еуропалық Одақтың экологиялық саясатындағы жаңа бетбұрыс болды. Бұл бағдарлама 1993 жылы "Тұрақты даму жолында" деген атпен қабылданды. Осылайша, ЕО Рио-де-Жанейрода өткен БҰҰ-ның Қоршаған орта және даму жөніндегі конференциясынан (1992) кейін БҰҰ-ның адамзаттың экологиялық дағдарысына қарсы күрес жөніндегі ресми стратегиясы болған орнықты даму тұжырымдамасын қабылдады. Айта кету керек, ЕО-ның алтыншы бағдарламасында тұрақты даму тұжырымдамасы ЕО экологиялық саясатының маңызды салаларына қатысты негізгі тақырып болып табылады.

Еуропалық парламенттің және Кеңестің шешімімен 2002 жылғы 22 шілдесінде, рекордтық уақыт - 10 жылға № 1600/2002/ЕО Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-қимылдардың алтыншы бағдарламасы (6-бап) бекітілген. Ол "қоршаған орта 2010: біздің болашағымыз және таңдауымыз" атауын алды. Алтыншы бағдарлама 2002 жылғы 26 тамыздан 4 қыркүйекке дейін Йоханнесбургте Біріккен Ұлттар Ұйымының қамқорлығымен тұрақты даму бойынша жоғары деңгейдегі бүкіләлемдік кездесудің алдында жарияланды.

Бағдарламаның мақсаты Еуропалық Одақтың табиғатты қорғау қызметін жүзеге асыру үшін мынадай үш шартты қамтамасыз ету болып табылады:

- ЕО-ның әртүрлі қызмет түрлеріне қоршаған ортаның қажеттіліктерін интеграциялау және қоғамдастық қызметінің экологиялық шарттылық қағидатын іске асыру, қоғамдастық құру туралы шарттың 6-бабында көрсетілгендей;
- орнықты дамуды қамтамасыз ету жөніндегі қызметті жалғастыру;
- Еуропалық одақтың қазіргі және болашақтағы кеңеюі мақсатында экологиялық шараларды жүзеге асыру.

Бағдарлама ЕО-ның таяудағы жылдарға арналған іс-қимылының үш басым бағытын айқындайды:

- климаттың өзгеруі;
- табиғат және биоәртүрлілік;
- қоршаған орта, денсаулық және өмір сапасы.

Алдыңғы бес бағдарлама қысқа мерзімге есептелген. Бұл алдыңғы бағдарламалардың бірқатар кемшіліктерін еңсеру және өтеу әрекеті, олар ең алдымен олардың әрекеттерінің қысқа мерзімді сипатына дейін азайтылуы мүмкін.

Алтыншы бағдарлама экологиялық саясатты реттеудің әкімшілік тетіктерінен нарықтық экономика элементтеріне негізделген құралдарға біртіндеп көшумен сипатталатынын атап өткен жөн. Құрылтай шартының ережелеріне сәйкес, алтыншы бағдарлама шеңберіндегі ЕО-ның практикалық экологиялық әрекеттері қоршаған ортаға қатысты құқықтық және әкімшілік саясат саласындағы белсенді әрекеттерге негізделген. Сондықтан алтыншы бағдарламаны жақын болашақта ЕО қызметінің басымдықтарын айқындайтын саяси-құқықтық құжат ретінде қарастырған жөн. [2]

2014 жылдан бастап 2020 жылға дейін қоршаған орта саласындағы Жетінші іс-қимыл бағдарламасы жұмыс істейді. Бағдарламаның төрт мақсаты белгіленген:

- Одақтың табиғи капиталын қорғау және жетілдіру;
- ресурс үнемдейтін және төмен көміртекті экономика құру;
- қоғамдастық саясатының барлық түрлерінде экологиялық мақсаттарға қол жеткізу;
- экологиялық проблемалар және олардың шешімдері туралы ақпарат тарату.

Пікірталастың негізгі идеялары: тұрақты даму; төмен көміртекті экономика; биоәртүрлілікті қорғау. Бұл бағдарлама «жасыл саясаттың» 2030 жылға, тіпті 2050 жылға дейінгі мақсаттарына қатысты батыл көзқарастарды қабылдайды, оған 70% төмен көміртекті энергия шығарындылары кіреді. Париж климаттық келісімі талаптар мен міндеттердің артуына да әсер еткені анық. Алайда, барлық мақсаттарға қол жеткізілген жоқ.

Еуропалық қоршаған орта агенттігінің баяндамасы 2019 жылы 4 желтоқсанда жарияланды. Сарапшылар, егер таяудағы он жылда бірден өзін ұстай алмаса, тұрақты дамуға инвестиция салмаса немесе зиянды өндірістерді қаржыландыруды тоқтатпаса, 2030 жылға қарай нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу мүмкіндігіне күмән білдірді. Сарапшылар сондай-ақ, 2020 жылға қойылған нысаналы көрсеткіштердің басым бөлігі, әсіресе климаттың өзгеруі жағдайында оған қол жеткізілмейтінін атап өтті, бұл тәуекелдердің артуына алып келеді, бұл "жасыл саясат" қаражатының ұлғаюын талап етеді. Сонымен қатар, Одақтағы қоршаған орта үшін тәуекелдер әркім үшін әр түрлі. Алайда, осы уақытқа дейін ЕО стратегиясы тұтыну және

өндіріс сияқты экологиялық күн тәртібін жүзеге асыру үшін қолдануға болатын айқын құралдарды ескермейді.

Еуростаттың 2019 жылғы баяндамасы климаттық саясатты дамытуда ешқандай ілгерілеушілік болмағанын көрсетеді. Жетінші еуропалық экологиялық жоспарға сәйкес 30 мақсаттан тек 23 жоба жүзеге асырылды. Еуропалық экологиялық саясат институты экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тұрақтылықтың негізгі мәселелерімен айналысады. Барлық елдер жетінші бағдарламаның талаптарын орындай алмады. Ең тиімдісі-Дания, Швеция және Финляндия, ал Болгария, Румыния және Кипр-28 елдің соңғысы.

Ұсынымдар ретінде мыналар бөліп көрсетілді: «Жасыл шарт» шеңберінде ауқымды стратегия-саясатты міндетті түрде әзірлеу, 2050 жылға қарай энергетикалық жүйені толық декарбонизациялау, 2050 жылға қарай тиімді, орнықты жер пайдалану үшін ресурстарды пайдалану; орнықты инфрақұрылымды ұлғайту; осы саладағы білімге назар аудару; инновациялық технологиялардың дамуын көтермелеу; осы саладағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту. [3]

Осылайша, ЕО өз мақсаттарына қол жеткізуде әлі ешқандай прогреске қол жеткізе алмады, бірақ әлемдік көшбасшы болуға және әлемдік қоғамдастық үшін тиісті саясаттың үлгісін беруге тиіс.

Тұтастай алғанда, экологиялық саясат Еуропалық Одақ қызметінің маңызды саласы болып қала береді. Бұл салада табиғатты қорғау заңнамасының кең кешені әзірленді, оның нормалары іс жүзінде іске асырылуда. Еуропалық Одақ континенттің және жалпы әлемнің көптеген экологиялық мәселелерін шешетін экологиялық саясат саласындағы әлемдік көшбасшы екенін мойындау керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Е.В. Матвеева, Кемеровский государственный университет (КемГУ). Экологическая политика Евросоюза. В журнале [СОК№4|2013](https://www.c-o-k.ru/articles/ekologicheskaya-politika-evrosoyuza) <https://www.c-o-k.ru/articles/ekologicheskaya-politika-evrosoyuza>
2. Гусев А.А. Экологическая политика Европейского союза в контексте концепции устойчивого развития. Автореферат. Москва 2010. <http://dislib.ru/politologiya/12739-4-ekologicheskaya-politika-evropeyskogo-soyuza-kontekste-koncepcii-ustoychivogo-razvitiya.php>
3. Еремина Н. Новая экологическая повестка ЕС: «экологический популизм» versus экологическая практика. 24 декабря 2019. <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/novaya-ekologicheskaya-povestka-es-ekologicheskii-populizm-versus-ekologicheskaya-praktika/>
4. Глобальные экологические проблемы современности. <https://airnanny.ru/blog/globalnyie-ekologicheskije-problemyi-sovremennosti/>
5. Г.С. Байкушикова. Еуропада экология саласында саясаттың қалыптасуының кейбір мәселелері. ҚазҰУ Хабаршысы. Алматы 2009. <https://articlekz.com/kk/article/17394>